

НОБЕЛЬ, БУКЕР ТА ГОНКУР ПО-АФРИКАНСЬКИ: ЛАУРЕАТ(К)И МІЖНАРОДНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ПРЕМІЙ АФРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ

Ісапчук Юлія

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Чернівці)
y.isapchuk@chnu.edu.ua

Історія літератури африканського континенту бере свій початок задовго до приходу перших колонізаторів. Її умовно можна поділити на п'ять секторів – література на автохтонних мовах (амхарська, суахілі, кікуйю тощо), англо-, франко- та португаломовна (в залежності від колоніального минулого) та література арабською мовою (країни Магрибу та Єгипту).

Наразі Нобелівську премію з літератури отримали п'ятеро представників зазначеного материка. Так, першим темношкірим африканським лауреатом (1986) є нігерієць **Воле Шоїнка** (н. 1934). Журі підкреслило його творчий доробок як (англомовного) драматурга та (афромовного) поета. Прикметною рисою багаторічної творчості В. Шоїнки вважається антимілітаристська позиція полеміка-інтелектуала та активна громадська діяльність класика-патріарха. Письменнику вдалося створити власний африканський модернізм [1, с. 453-457], з гострою критикою постколоніального суспільства та із залученням фольклору та міфології народу йоруба. Зокрема його третій роман «Хроніки з країни найшасливіших людей на землі» (2021) засвідчують актуальність сатири на сучасну Нігерію.

За два роки найпрестижнішу відзнаку несподівано для себе здобуває **Наріб (Наріб) Махфуз** (1911-2006), найвидатніший автор новоарабської літератури ХХ ст. Він вважається першим арабомовним нобелівським лауреатом (1988), якого відзначили за реалізм та різноманіття арабської оповіді. Майже сімдесятирічна творчість Н. Махфуза базується на опрацюванні каїрського хронотопу дитинства та юності (гамірний квартал аль-Джамалія з різними прошарками населення, діяльністю кримінальних угруповань та район аль-Аббасія зі спокоєм та простором безкінечності), подіях єгипетської історії (від фараонів до ХХІ ст.), характеризується майстерним використанням класичних жанрів арабської словесності (макама, хабар) та ремінісценціях з власних текстів. Наприклад, вартим уваги є його новелістичний роман «Дзеркала» (1972) [3] на основі 55 розділів-біографій як романтизованих спогадів автора-оповідача про 1920-60-ті рр. з новаторським прийомом внутрішнього монологу та середньовічною традицією жанрів «хабар» та «макама».

За три роки і третьою володаркою Нобеля стає **Надін Гордімер** (1923–2014), найвідоміша представниця «ліберальної літератури» ПАР, активна учасниця руху проти апартеїду, «совість Південної Африки» [1, с. 106] для західного читача. Біла авторка Чорної Африки вирізняється дистанційованим та аналітичним ідіостилем, зображує дихотомію приватного та політичного як психологічну та естетичну комплексність. Будучи майстринею спостережень та психологічного лаконізму оповіді,

Н. Гордімер дуже виважено описую свідомість «чорної» та «білої» ідентичностей. Приміром, її знаковий роман, що отримав Букера, «Консерватор» (1974), становить зразок поєднання напруженої наративної структури з протиставленням міфів корінного народу зулу та деконструкцією претензії колонізаторів на землю.

Ще один представник ПАР здобуває спочатку двічі Букерівську премію (1983, 1999), а у 2003 р. – Нобелівську. Мова йде про всесвітньо-відомого письменника та одного із найбільш закритих авторів сучасності **Джона Максвела Кутзее / Кутсі** (н. 1940). Рецепція вказаного автора є неоднозначною на батьківщині (на початку XXI ст. емігрував до Австралії) не в останню чергу за рахунок герметичної манери письма та внутрішнього перебування поза тенденціями двох домінуючих тенденцій [1, с. 219]. Прикметно, що Шведська королівська академія нагородила його за показ аутсайдерів. Автор створює постмодерну текстуальність або історіографічну метапрозу, підкреслюючи соціально-політичний дискурс ПАР в контексті історії західної цивілізації, досліджує «кольоровий бар'єр» в аспекті ксенофобії як невід'ємної риси людського суспільства, еміграцію та асиміляцію, (пост)колоніальну взаємодію культури домініону та метрополії, мистецтва та творчої особистості, тілесності, деконструкції мови [1, с. 220-221; 4]. Так, роман «Життя та часи Міхаеля К.» (1983, Букерівська премія) показує гіпотетичне майбутнє (уявне постапартеїдівське суспільство під час селянської війни) з елементами реалізму та натуралізму. У свою чергу найвідоміший роман «Безчестя» (1999, Букерівська премія) тематизує провини та покарання у постапартеїдівській ПАР з проблематикою травматичної історії та сучасності, приватною та колективною ганьбою / покорою.

П'ятим і останнім на сьогодні нобелівським лауреатом є занзібарець **Абдуразак Гурна** (н. 1948), якого зараховують до (британо-)танзанійських авторів. У 2021 р. шведські академіки зауважили його творчість у дотуку до проблематики колоніалізму та біженства. А. Гурна використовує принцип «міфологічної реконструкції» (пост)колоніальної реальності, фокусується на просторі спогадів та відчуженості іммігрантів, апелюючи до власного досвіду [5]. Так, дебютний роман «Пам'ять про відбуття» (1987) презентує Східну Африку напередодні отримання незалежності та порушує питання гібридної ідентичності; найвідоміший роман-міф «Рай» (1994) прочитується як паломництво у доколоніальний хронотоп Східної Африки.

Окрім двох вище згаданих африканських лауреатів Букерівської премії, назвемо (британо-)нігерійського автора **Бена Окрі** (н. 1959) з романом «Голодна дорога» (1991) в аспекті анімістичного реалізму (в центрі оповіді дух-дитина з міфології народу йоруба). Міжнародну Букерівську премію (2007) і звання «найвпливовішого письменника Африки» кінця XX ст. (2011) [7, с. 1] здобув ще один видатний нігерійський письменник **Чинуа Ачебе** (1930-2013). Виокремлюють реалістичну «школу Ачебе», беручи до уваги його романи (наприклад, «Розпад», 1995/58), що демонструють вплив західних цінностей (християнства) на традиційне африканське суспільство, опис доколоніального та колоніального періодів Африки

(зміна світосприйняття людини), де тексти є відображенням нігерійської свідомості з міфологічним сприйняттям (ментальна категорія народу іґбо «чі») [7].

У 2021 р., окрім Нобелівської премії, Тропічна Африка отримала Букерівську за сімейну сагу **Деймона Галгута** (н. 1963) з ПАР «Обіцянка» та вперше Гонкурівську – за постмодерністський роман молодого (франко-)сенегальського автора **Могамеда Мбугара Сарра** (н. 1990) «Найпотаємніший спогад людський», що вирізняється самореферентністю, французькістю та африканськістю [6].

Отож за останні 40 років сучасна література африканського материка постійно перебуває у полі зору світового літературного процесу (дев'ять лауреатів найпрестижніших премій), зацікавлюючи читачів не лише якісними постколоніальними текстами, але й актуальною проблематикою міграцій, ідентичності та пам'яті.

Список використаних джерел:

1. Англомовні письменники; пер. з нім. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2010. 464 с.
2. Коваль Н. Нобелівське сафарі Африкою. Читомо. 9 лютого 2015. URL : <https://archive.chytomo.com/news/nobelivske-safari-afrikoyu>. (дата звернення: 22.02.2023).
3. Мартиняк І. Нагіб Махфуз як новатор-новеліст (на матеріалі новел з роману «Дзеркала»). Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2011. Вип. 54. С. 51–59.
4. Пшенична М.С. Рецепція творчості Дж.М.Кутзее в сучасному літературознавстві. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. № 1. Т. 28 (67), 2017. С. 27–32.
5. Романцева Б. Біженці, відчай і ностальгія. Хто такий Абдулразак Ґурна і за що він отримав Нобелівську премію з літератури. 7 жовтня 2021. URL : <https://hromadske.ua/posts/bizhenci-vidchaj-i-nostalgiya-hto-takij-abdulrazak-gurna-i-za-sho-vin-otrimav-nobelivsku-premiyu-z-literaturi>. (дата звернення: 22.02.2023).
6. Рудійко І. У пошуках ненаписаної книги. Український тижень. 2023. 13 січня. URL : <https://tyzhden.ua/u-poshukakh-nenapysanoi-knyhy/>. (дата звернення: 22.02.2023).
7. Штанюк О.М. Творчість Чинуа Ачебе: постколоніальна ідея художнього самовизначення у форматі іншомовності : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04, Дніпропетровськ, 2013. 20 с.